

Dr. V. Korun:

Na Žovneku.

Ob vzhodnem pobočju z bukovino in jelovino obraslega Dobrovlja, ki se razteza od severa proti jugu počez čez Savinjsko dolino, stojijo na skalnatem obronku razvaline starega žovneškega gradu, vidne daleč doli do pet ur oddaljenega Celja. Ohranjene so še dobro. Zlasti uporno štrli nad drugimi ostanki nekdanjega grajskega zidovja srednjeveški stolp z oškrbljenimi vrhnimi okrajki, smelo kljubujoč zobu časa in nezgodam vremena. Trpežnost gradiva nič manj ko izborna lega kaže, da je bilo tu svoj čas dobro poskrbljeno za varnost; prostrano groblje pa tudi priča, da so odondod gospodovali mogočni gospodje.

In res, v starem Žovneku je tekla zibel slovečemu rodu celjskih grofov, katerih oblast je v XV. stoletju obsegala velik del sedanjega slovenskega in hrvaškega ozemlja, njih vpliv pa segal celo do prestola nemških cesarjev.

Ko so pa junaški „Celjani“ leta 1456. izumrli, je Žovnek pogosto menjal svoje lastnike, dokler ni leta 1816. prišel v last Josipa Cokelja pl. Ruhetala, ki je staro graščino opustil in si v dolini, pol ure odtod, zgradil novi Žovnek. Storil je to pač zategadelj, ker je bil dohod do nje nepriročen, utrjeno zidovje pa itak ni imelo več nikakega pomena.

Vendar ljudska domišljija se s takimi stvarnimi razlogi ni zadovoljila; iskala je za to romantičnih motivov ter jih je našla v naslednji dogodbi.

I.

Bilo je leta 1812. Gospodar Žovneka in njega podanikov je bil stari baron Curti, čigar sin Ljudevit je tedaj služil kot višji častnik v avstrijski vojski.

Nekega julijskega dne tistega leta je pozno popoldne sedela Ljudevitova soproga baronica Amalija v malem, za dve stopnjici vzvišenem rondelu na vrtu pred gradom. Bila je mlada, lepa gospa, bolj majhne in šibke rasti. Svilena obleka temničaste barve, obšita ob vratu in na rokavih z belimi čipkami, se ji je tesno oprijemala nežnega telesa. Njeno že itak visoko čelo pa je zadobivalo duhovito izrazitost po visoki frizuri, v katero so ji po takratni šegi bili skrbno počesani kostanjevi lasje, nalahno potreseni s pudrom.

Sicer vesela gospa je bila danes v žalostne misli zatopljena. Ob okroglo mizico je upirala laket levice in v dlan naslanjala glavo, desnica ji je pa leno v naročju počivala in kazalec ji je tičal med listi pred kratkim izišle knjige „Corinna ou l' Italie“ francoske pisateljice gospe Staělove.

Baronica je drugikrat z zanimanjem prebirala knjigo, danes se pa ni mogla vglobiti v štivo. Misli in pogledi so ji uhajali dol v dolino. Vsak trenotek je privzdignila glavo in se ozrla na cesto, ki je vodila iz dola med zelenimi travniki v globokem kolovozu proti gradu.

K zatonu se nagibajoče solnce je z zlatimi žarki obsipalo polja in griče. Rečišče Savinje je lesketalo kakor velikanska, srebrnoluskinasta kača, vijoča se med vrbjem in prodom proti Celju. Železni križ na zvoniku braslovške cerkve je žarel kakor posejan z demanti. V znožju Dobrovelj so se delale sence pošastnih oblik, razmikale se dalje in dalje po dolini ter odčrtavale vrhove valovitastega gorskega slemena. Po razsežnem srenjskem pašniku so se oglašali pastirski rogovi, kličoč čredo na povratek domov. Izpod slamnatih streh lesenih hramov se je vzdigoval dim ter se leno vlačil nad bornimi vasmi, kjer so kupoma čepele revne kočice z malimi okni. Gospodinje so pripravljale večerjo, ki bi bila prikladnejša za žival ko za človeka. Letine so bile takrat slabe, pa še to malce, kar se je pridelalo, je vzela gosposka in vojska.

Utrujenih korakov so se vračali kmetje, ki so čez dan rabotali v gradu, nekateri samotež, drugi z mršavo uprežno živino. Vsem pa sta z upalih lic zrla beda in glad.

Obup in skrb sta tlačila prebivalstvo v dolini. Žalost in skrb sta se v zadnjem času naselila pa tudi na gradu ter glodali v srcu mlade baronice Amalije. Pretekle pomladi se je bila poročila z baronom Ljudevitom Curtijem. Ker je bila hči neplemenitega in neimovitega graščaka Josipa Senčarja, gospodarja na gradu Ostrici pri Vranski, je bilo Ljudevitu treba pri očetu in drugih sorodnikih premagati mnogo zaprek, predno je mogel vzeti ljubljeno deklico za ženo. In zdaj, ko je nameraval jeseni izstopiti iz vojaške službe, da bi prevzel od očeta posestvo in se stalno naselil na Žovneku, mu je usoda prekrizala načrte.

Francoski cesar Napoleon I. je napovedal vojsko Rusiji. Da bi pa tem sigurnejše ponižal edino še nepokorno državo evropsko, je prisilil tudi svojega tasta, avstrijskega cesarja Franca I., da mu je poslal velik del svoje vojske na pomoč. In med onimi, ki so dobili

povelje oditi v daljno Rusijo, je bil tudi baron Curti, tačas nastanjen v garniziji v Celju. In danes pride domov po slovo.

Kesno na večer je Amalija zagledala dva jezdeca, jahajoča po cesti proti gradu. Bil je njen soprog in služabnik Marko; spoznavši ju, je vstala iz rondela in jima hitela naproti.

Baron Ljudevit je bil lep mož visoke, krepke rasti, star nekaj nad trideset let. Slikovita uniforma se mu je dobro podajala; dolgi in košati brki so povečevali njegov marcijalni izraz.

„Ločitev bo le kratka!“ je tolašil soprogo, ko je, izročivši svojega konja služabniku, korakal ž njo proti gradu. „Vedi, da tam, kjer je veliki Napoleon, ni dolgotrajnih vojska!“

Ko pa ni mogla prikriti svoje bojazni za njegovo življenje, ji je govoril:

„Ne bom prvič v bitki, pač pa se bom zdaj prvič boril na strani Napoleonovi, kjer je zmaga zagotovljena. Ves ta vojaški pohod proti Rusiji bo le nekak oborožen izprehod, ki si ga mora vsak pravi vojak šteti v srečo in veselje.“

Seve Amalijinega ljubečega srca taki razlogi niso mogli pomiriti. Bala se je za moža in se ni mogla iznebiti zlih slutenj.

II.

Zopet je sedela baronica Amalija v rondelu ob grajskem zidu, otožno se ozirajoč po dolini. Njeni pogledi so plavali tja proti jugovzhodu na veliko cesto, ki veže Trst z Dunajem. Ceste same ni bilo videti; zagrinjala jo je belkasta megla prahu, ki se je dvigal nad njo in ob njej od Vranske do Celja. Zdajpazdaj se je zablislilo iz megle; bil je blesk, ki je v solnčnem svitu odseval od sabelj in sulic. Kadar je potegnila sapa od jugovzhodne strani, so se razlegali pa tudi glasovi vojaških rogov in trobent do Žovneka.

Že teden dni je vrvelo ponoči in podnevi po veliki cesti burno življenje; kajti v tistih dneh so se pomikali od juga sem skozi Savinjsko dolino oddelki velike Napoleonove armade, namenjene v boj proti Rusiji. Pešci in konjiki so se vrstili, v bliščečih uniformah, navdušeni in veseli trdno pričakovanega zmagoslavja.

Baronica Amalija sicer ni mogla zadušiti zle slutnje, ko je gledala na cesto, kjer se je vil neprodiren oblak prahu, vzdigovan od francoskih konj in vojakov; vendar pa jo je tolašil pogled nanje, ki so šli isto pot, kakor je njen soprog šel pred njimi. Spremljala jih je z vročimi željami, da se skoro vrnejo in ji privedejo Ljudevita nazaj krepkega in zdravega, kakor jo je bil zapustil.

Ko so čez nekaj tednov odšli zadnji oddelki in Amalija ni več mogla iskati utehe v blesketanju sabelj in trobentanju vojaških tromb, je s tem večjim hrepenenjem vsak dan pričakovala grajskega sla, ki ji je iz Celja, tedaj edine poštne postaje za Savinjsko dolino, prinašal moževa pisma. Naposled so izostala tudi ta, kar je bilo znamenje, da se je pričel krvavi ples na daljnem bojišču.

Prve bojne novice so bile ugodne ter so iznova potrjevale vero v Napoleonovo nepremagljivost. Toda pozno na jesen, ko je sneg pobelil hribe in doline, so se začele najprej potajno in nedoločno, potem pa zmerom glasnejše širiti nasprotne vesti, dokler ni sredi zime počil strašni glas, da je vsa Napoleonova vojska uničena po mrazu, lakoti in mečih divjih kozakov.

Zdaj se je Amalijina otožnost izpremenila v obup, ki je postajal čimdalje tem večji, ker ni bilo od soproga nikakega glasu. Kakor brezčutna je sedela v naslednji pomladi cele poldneve v rondelu ter se topo ozirala po dolini. Le kadar je zagledala kakega jezdeca na cesti proti gradu, so ji kalne oči vnovič vzplamtele. Ko pa je spoznala svojo prevaro, jo je iznova objela topa brezčutnost.

Bila je še vedno lepa; vendar so razodevale gube na njenih licih, da se je mlada gospa v zadnjem času postarala za „desetletja.“^(?) Njeno dušno stanje se je od dne do dne nevarno hujšalo, ko so začela krožiti poročila o neizmernem trpljenju naših vojakov v ruski kampanji, prihajajoča od onih redkih bojevnikov, ki so bili utekli smrti in se vračali v domovino.

Tudi zvesti Marko se je vrnil, ki je bil spremljal barona Ljudevita v Rusijo. Toda bil je bolj podoben spačeni senci ko človeku: na nogah pohabljen, na rokah brez prstov, ki so mu bili odpadli od ozeblin. Marko je moral baronici neštetokrat pripovedovati o zadnjih trenutkih svojega gospodarja. Z blazno pozornostjo je poslušala njegovo pripovedovanje, koliko da sta pretrpela v boju in na begu, dokler ni baron od glada in mraza izdihnil sredi brezmejnne zasnežene poljane. Po njegovi smrti pa da se je on napol mrtev privlekel do bližnjega selišča, kjer je našel usmiljenje pri ljudeh, ker je govoril jezik, ki je njihovemu podoben; ko si je pa opomogel, so ga spravili čez mejo.

Ko je Amalija nekoč spet poslušala Markovo pripovedovanje, je nenadoma divje vzkliknila:

„Marko, ni res, kar praviš! Baron Ljudevit še živi!“ ter je, s prstom kazaje v dolino, razvneta dejala: „Glej, glej! Ondi jaše domov!“

In odslej je živela v blazni ideji, da njen soprog ni umrl, marveč da ga kozaki in snežni zameti zadržujejo v Rusiji, da pa pride čas, ko se povrne, in tedaj bo svidenje tem slajše.

Tudi zdaj je najrajša hodila v rondel, kjer je, naslonjena ob ograjni zid, mahala z ruto v pozdrav, kadar je videla kakega jezdeca v dolini. Stari baron Curti je sicer dal strogo paziti na sinaho; če se je pa kdaj odtegnila nadzorstvu, so jo našli naslonjeno ob ograjo ali hitečo po cesti v dolino.

Nekoč pa je izginila, da ni nihče vedel kam. Šele drugo jutro so jo našli pobito v globokem trdnjavnem jarku pod rondelom, kamor je omahnila čez zid ali pa namenoma skočila.

Odsihdob je Amalijina senca vsako noč blodila po grajskih dvoranah, dokler ni v polnoči hušknila skozi velika vrata na plano. Tedaj ji je prijezdil po cesti blede jezdec na snežnobelem konju naproti, in pri ovinku pod gabrom, kjer prišumlja izpod skale hladne studenec, sta s poljubi in objemi praznovala zaželjeno svidenje. Ko pa je iz zvonika braslovške cerkve zabrnel po polnoči enkratni udarec, so se ponočnica, jezdec in belec izpremenili v meglo, ki se je vzdigovala više in više, dokler se ni nad najvišjem vrhom Dobrovelj razpršila v nič.

Pa še dandanes, ko leži stari Žovnek že skoro sto let v razvalinah, baje ni vse tako, kakor bi moralo biti. Poljanci, ki imajo tukaj okrog na prisojnih dobroveljskih obronkih svoje vinograde, vedo pripovedovati, da se sliši še zdaj v viharnih nočeh iz razrušenih grajskih dvoran zamolklo ihtenje; v mesečnem svitu pa je videti na prostoru nekdanjega rondela belo oblečeno žensko, ki maha z ruto proti dolini. Če se pa kdo le predolgo zakasni v vinskem hramu, se mu utegne celo prigoditi, da naleti na skrivnostni polnočni sestanek na cestnem ovinku pod gabrom.

Vse ~ vselej moj profesor Dobro pije. A tega je pričel. -- Gim pozneje pritičnjans, točno mendo bolj

Andrej Labud:

Vz dih.

Kakor mlado hrepenenje
je zavelo prek vasi,
je zavelo preko srca —
ah, ti bujno dekle, ti!

